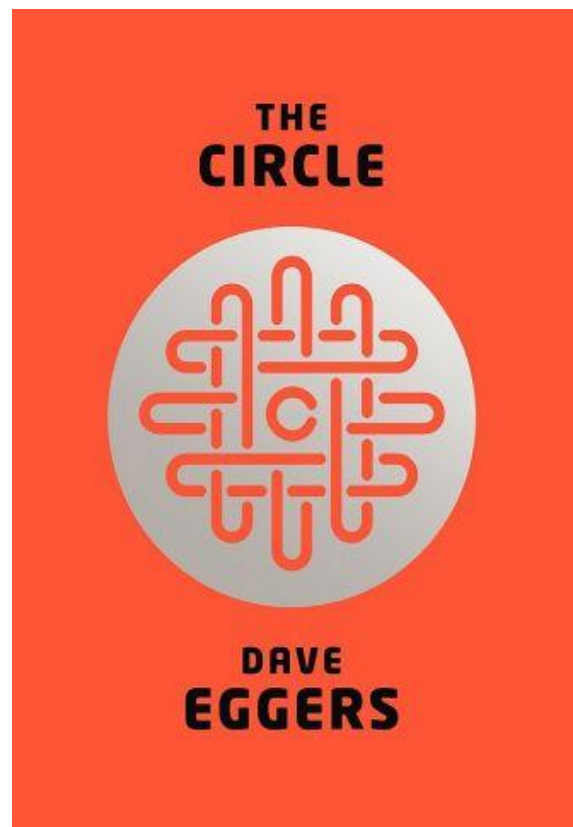
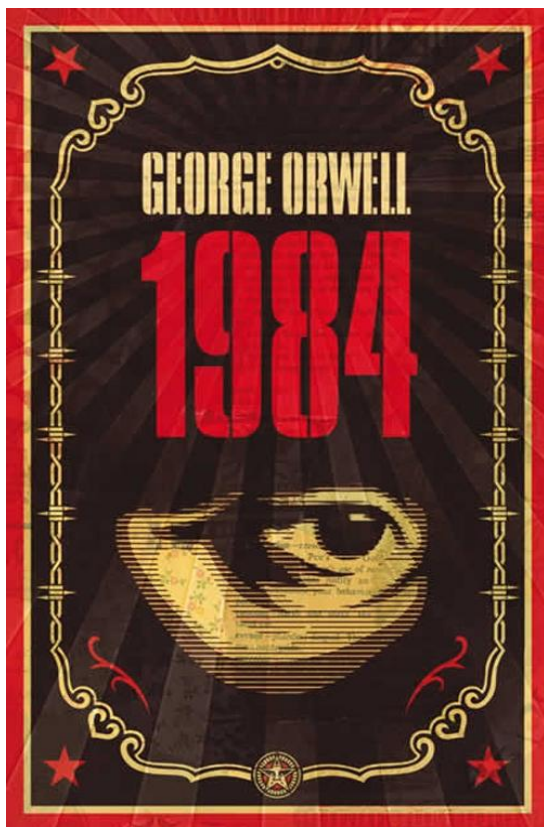

Van Big Brother naar totalitaire transparantie

Het panoptisch model en surveillance in de
dystopische romans *1984* en *The Circle*

Maike Pleging
4212312
Bachelorscriptie

Abstract

This bachelor thesis analyses the panoptic model and the notion of surveillance in the dystopian novels *1984* (George Orwell, 1949) and *The Circle* (Dave Eggers, 2013). The societies in both novels are based on the model of the panopticon, a theory first conceptualized by Jeremy Bentham and revised by Michel Foucault. This model demonstrates power relations in a circular structured prison. In the two novels this model is applied to society instead of prison, only it functions differently in the two societies. This thesis discusses this difference and focuses on technological developments in surveillance in *1984* and *The Circle*. What are the effects on the panoptic model in these novels?

In the first part of this thesis, the utopian and dystopian genre is introduced and information is given about Bentham's and Foucault's panopticons. The second part shows the analysis of the panoptic model in the novels and outlines technology and the notion of surveillance. Surveillance is a leading aspect in the panoptic model, because this model is based on vision and visibility, on seeing and being seen. The panopticon illustrates a hierarchy of vision and the insecurity of being watched or not. This is exactly how the panopticon functions in *1984*, but in *The Circle* the power relations are changed. Power is not only exerted through vision, but also through new technology. Digital and mobile media lead to more transparency, which leads to easier ways of surveillance. In *1984* it is Big Brother who is watching you, but in *The Circle* the whole online community is watching each other. The panopticon model is a repressing system and when digitalizing the panopticon, it leads to totalitarian transparency.

Inhoudsopgave

Abstract	2
Inleiding	4
Utopie en dystopie.....	7
Hedendaagse dystopie	8
Samenvattingen	10
Samenvatting <i>1984</i>	10
Samenvatting <i>The Circle</i>	11
Opbouw	12
Panopticon.....	13
Jeremy Bentham (1748-1832)	13
Michel Foucault (1926-1984).....	14
Surveillance	15
Analyse.....	17
Technologie	17
Discipline en straf.....	18
Surveillance	19
Panopticon	21
Conclusie.....	23
Bibliografie.....	24
Portfolio.....	26

Inleiding

Op 5 maart 2015 verscheen er een artikel in *De Groene Amsterdammer* waarin filosoof Hans Schnitzler stelt dat “in de digitale revolutie de industrialisatie van arbeid plaatsgemaakt [heeft] voor de industrialisatie van geest”.¹ Een aantal vooraanstaande digitale utopisten² keerden zich recentelijk tegen de nieuwe technologie, waarbij het internet en de digitalisering toch niet zo ideaal blijken als eerder gedacht. Zij waren voorheen de grootste internetoptimisten en waarschuwen nu voor de averechtse effecten van de digitale revolutie. Schnitzler ziet een overeenkomst met de industrialisering in de negentiende eeuw. Net als bij de huidige digitale revolutie werd de industriële revolutie aangedreven door techniek. De samenleving veranderde in die tijd rigoureus door de ontwikkelingen van techniek en economie. De werk- en leefomstandigheden van arbeiders verslechterden en er kwam kritiek op de massaproductie en het kapitalisme. Deze kritiek was onder andere te zien in de literatuur met het ontstaan van het dystopische genre. In dit genre keerden schrijvers zich tegen de veranderende samenleving door hun pessimisme over technische ontwikkelingen en de industrialisatie te uiten in het schetsen van een ‘slechte’ wereld. Deze industrialisatie in de negentiende eeuw noemt Schnitzler de industrialisatie van arbeid: arbeiders maakten lange dagen, met zwaar werk in gevaarlijke fabrieken. Het ritme van de machines bepaalde de duur van de arbeid en door de fysieke veranderingen van het levensritme in het arbeidersbestaan was het ook een industrialisatie van het lichaam.

Schnitzler stelt dat na de industrialisatie van arbeid en het lichaam, er nu een industrialisatie van de geest plaatsvindt. Niet meer de spierkracht, maar “de denk- en verbeeldingskracht [worden] opgenomen in het productieproces en onderworpen aan de

¹ Schnitzler, Hans. (5 maart 2015) ‘Het knagende digitale ego’, in: *De Groene Amsterdammer*, 139, nr. 10: 44-47.

² Hans Schnitzler noemt in zijn artikel een aantal digitale utopisten van het eerste uur, die zich nu kritisch verhouden ten opzichte van de digitale revolutie. Zo schrijft informaticus Jaron Lanier over het verlies van individuele creativiteit door de opkomst van de collectieve intelligentie in zijn artikel ‘Digital Maoism’ (2006) en over de averechtse effecten van de nieuwe media in zijn boeken *You Are Not a Gadget* (2010) en *Who Owns the Future?* (2013). Onderzoeker Evgeny Morozov waarschuwt voor de effecten van het internet en sociale media op de maatschappij en de illusie dat internet als vrijheid wordt gezien in zijn boeken *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom* (2011) en *To Save Everything, Click Here* (2013). Andere invloedrijke personen die Schnitzler noemt zijn professor Sherry Turkle van de afdeling Social Studies of Science and Technology aan de Institute of Technology in Massachusetts en Professor of Internet Governance and Regulation Viktor Mayer-Schönberger aan de Oxford University.

wetten van de markt”.³ De menselijke geest wordt gemanipuleerd en de menselijke aandacht wordt in beslag genomen door de haast altijd aanwezige cyberspace en communicatie- en informatiestromen. Hierdoor is de geest haast altijd actief, wat vergelijkbaar is met het uitbuiten van arbeid in de vorige industrialisatie. Schnitzler zet zich af tegen deze nieuwe netwerkmens, noemt het digitale dwingelandij en stelt de misstanden van de informatiesamenleving aan de kaak.

Net als bij de industrialisering van arbeid, klinkt er bij de industrialisering van geest kritiek in de literatuur. Hoewel de industrialisatie van arbeid een eeuw geleden al voorbij was, blijft het genre van de dystopie bestaan. Techniek en technologie blijven zich ontwikkelen, ook tussen de revoluties in. Een vroeg voorbeeld uit de industrialisatie van de geest is *1984* uit 1949 van George Orwell, vaak aangehaald in de discussie over technologie en privacy. Dit boek staat echter aan het begin van de industrialisatie, als kritiek op de technische wereldoorlogen en als waarschuwing voor het socialisme. Het gaat hier nog om ‘oude’ technologie, in tegenstelling tot het vrij recente fictiewerk *The Circle* (2013) van Dave Eggers. Deze roman wordt vergeleken met Orwells stijl en vaak gezien als doorwerking op thema’s uit *1984* zoals privacy en ‘surveillance’. Deze roman biedt echter een nieuw perspectief op de privacykwestie en het idee van surveillance, dat wordt gebruikt in de theorie over het panopticon van Michel Foucault. In *1984* komt het idee van het panopticon terug in het alziende oog van Big Brother die iedereen met behulp van technologie in de gaten houdt. In *The Circle* zijn surveillance en privacy belangrijke thema’s die aan de kaak worden gesteld, maar het idee van het panopticon heeft in deze roman een andere verhouding tot de hoofdpersoon. Hierin wordt de hoofdpersoon namelijk niet door één ‘persoon’ in de gaten gehouden, maar door iedereen die met haar mee kan kijken. De technologie heeft zich sinds het verschijnen van *1984* in 1949 en Foucaults boek *Surveiller et punir: Naissance de la Prison* in 1975, enorm ontwikkeld. Technologie is meer en meer een onmisbaar onderdeel van ons dagelijks leven geworden en hier reageert Eggers op in *The Circle*.

De ontwikkelingen in de techniek zijn van invloed op de ontwikkelingen van surveillance. Er zijn andere technieken en middelen waarmee surveillance kan worden uitgevoerd, er is sprake van ‘nieuwe technologie’. Op basis van mijn bevindingen in *1984* en *The Circle* zal ik een uitspraak doen over de manier waarop surveillance vorm krijgt in beide romans en wat voor ontwikkeling daarin te zien is. Het gaat hier om een romananalyse, waarbij ik op zoek ga naar het panoptisch model en surveillance in de romans. Om hier iets

³ Schnitzler (2015): 45.

over te kunnen zeggen, zal eerst gekeken worden naar wat dystopia en het dystopische genre is. Ik zal beginnen met een introductie van de utopie, vervolgens de omslag naar en opkomst van het dystopische genre en hierna proberen een hedendaagse schets te maken. Vervolgens kijk ik naar het voorkomen van technologie in de verhaalwerelden van *1984* en *The Circle* en de manier waarop technologie gebruikt wordt, verschilt en overeenkomt, waarbij ik me concentreer op surveillance. Met deze bevindingen zal ik mijn onderzoeksvraag kunnen beantwoorden: Op welke manier hebben de technologische ontwikkelingen rondom surveillance het panoptische model veranderd in de romans *1984* en *The Circle*?

Utopie en dystopie

In dit hoofdstuk zal ik uitleggen wat utopie en dystopie is en zal ik proberen een schets te geven van de hedendaagse dystopie. In dit hoofdstuk verschijnen verschillende termen door elkaar. Wanneer ik spreek over utopie en dystopie, heb ik het over het genre. Wanneer ik spreek over Utopia, heb ik het over een utopische plaats, zoals bijvoorbeeld door Thomas More werd omschreven. Cursieve termen verwijzen naar boeken.

In 1516 schreef Thomas More zijn *Utopia*. Dit is het eerste boek waarin een schrijver de plaats Utopia noemt en is het begin van het utopische genre. Utopia is op te splitsen in u – topia. De ‘u’ is een samenvoeging van de Griekse woorden ‘eu’ (goed) en ‘ou’ (nergens). ‘Topia’ gaat terug op het Griekse woord voor plaats (topos) en deze woorden duiden samen op een niet-bestaande, ideale wereld. Vele schrijvers volgden More in het beschrijven van een ideale samenleving, vaak in combinatie met een onderliggende kritiek op de bestaande samenleving. Als reactie op de industrialisatie verschenen boeken die geen heilstaat meer representeerden, maar alleen kritiek gaven op de samenleving door een dys – topia te schetsen. ‘Dys’ is het antoniem van ‘eu’ en schetst geen volmaakte, maar een mismaakte wereld. Een van de bekendste boeken met een dystopisch wereldbeeld is *1984* van George Orwell. Dit boek heeft veel invloed gehad op latere dystopische boeken en is opgenomen in de canon van de wereldliteratuur.

Maar wat is utopie en wat is dystopie? Een vaak voorkomend misverstand is dat dystopie het tegenovergestelde is van utopie. Verschillende definities van deze twee begrippen circuleren. Utopia wordt gezien als een imaginaire wereld, geconstrueerd zonder de moeilijkheden waar we nu mee te maken hebben. Dit kan een religieuze of wereldlijke, literaire of politieke wereld zijn. Maar wat maakt iets utopisch? In de introductie van *The Concept of Utopia* (1990) onderscheidt professor Ruth Levitas inhoud, vorm en functie.⁴ Inhoudelijk is een Utopia een schets van een ‘goede maatschappij’, de een realistischer dan de ander. Literaire fictie is de meest voorkomende vorm waarin een utopie wordt gerepresenteerd. Over de functie van utopie verschillen de gedachtes, maar vaak wordt gewezen op het doel dat de schrijver voor ogen heeft, namelijk Utopia als een plaats van vooruitgang.⁵ Hans Achterhuis, gaat in zijn boek *De Erfenis van de Utopie* (1998) ook in op

⁴ Levitas, Ruth. (1990) ‘Introduction’, in: *The Concept of Utopia*. Hemel Hempstead: Philip Allan: p. 1.

⁵ Idem., 4-5.

de definitie van utopie. Met alleen ‘goed’ en ‘nergens’ kom je er niet en hij spitst zich toe op drie inhoudelijke kenmerken.

In de eerste plaats is Utopia *maakbaar*. (...) Zowel de natuur als de samenleving is in Utopia op rationele wijze maakbaar en beheersbaar. (...) Een tweede beslissende karakteristiek van dit geschrift is dat het om een *samenleving* gaat. Het klinkt banaal, maar in de utopie gaat het niet om persoonlijk gerichte idealen, wensen of verlangens. (...) In de lijn van More kunnen bepaalde *maatschappelijke* bewegingen en experimenten al dan niet als utopisch worden gedefinieerd. (...) Een derde en laatste karakteristiek betreft het *holisme* of de *totaliteit* van het maatschappelijk experiment. Juist omdat alles met alles samenhangt (...) gaat de utopie van een totale verandering van een gemeenschap uit.⁶

Deze fantasieplaats is dus een goede maatschappij, doorgaans geconstrueerd in literaire fictie met een bepaald doel. Dit doel is te vinden in het maatschappelijke experiment, dat in de gehele gemeenschap doorgevoerd wordt. Een dystopie is hier de ‘slechte’ variant van, maar bezit verder de kenmerken die Achterhuis voor een utopie opstelt. Voor een slechte utopie bestaat ook de term “anti-Utopia”, gebruikt door professor Krishan Kumar in zijn boek *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times* (1987). Levitas reageert op deze term met een uitspraak van Lyman Sargent, een van de voornaamste onderzoekers in de studies naar utopia: “Dystopia, rather than anti-utopia, is used for negative images; Sargent argues that the term anti-utopia ‘should be reserved for that large class of works, both fictional and expository, which are directed against Utopia and utopian thought’”.⁷ Dystopia is daarom de meest geschikte term voor een negatieve (fictionele) wereld.

Hedendaagse dystopie

De studie naar utopie en dystopie groeide in de jaren vijftig tot aan de jaren negentig van de twintigste eeuw. Hierna is niet veel meer verschenen over utopia en is dystopia vaak nog een onbekend begrip, terwijl technologie juist nu, sinds de jaren negentig, in volle ontwikkeling is. Het kan haast niet zo zijn dat er bij deze ontwikkelingen niet meer gedacht wordt aan

⁶ Achterhuis, Hans. (1998) ‘Het begrip’, in: *De Erfenis van de Utopie*. Antwerpen: Uitgeverij Hadewijch nv: p. 14-15.

⁷ Levitas (1990): 167.

dystopie; zijn er geen twijfels over en kritiek op de ontwikkelingen?. Hoe zit het met de hedendaagse dystopie? Waar is deze term nog te vinden, of zit deze verscholen in maatschappelijke science fiction, technologie in de samenleving, transparantie en surveillance?

De online nieuwssite *De Correspondent* wijdt twee complete categorieën aan *data & transparantie* en *technologie & surveillance*. In een van de artikelen uit de eerste categorie schrijft correspondent Dimitri Tokmetzis: “(...) volgens vele veiligheids- en privacy-experts leven we in de ‘Gouden Eeuw van de Surveillance’. Nu meer en meer van ons dagelijks leven door technologie wordt gemedieerd, laten we ook een groeiend digitaal spoor achter dat veel van ons leven onthult”.⁸ *The Circle* is een kritiek op deze ontwikkeling, een dystopische schets van de nabije toekomst.

⁸ Tokmetzis, Dimitri. (23 april 2015) ‘In deze virtuele oorlog vechten beide kampen om jouw veiligheid’, in: *De Correspondent*. <https://decorrespondent.nl/2639/In-deze-virtuele-oorlog-vechten-beide-kampen-om-jouw-veiligheid/363470773666-dc4fd997> (7 mei 2015).

Samenvattingen

In dit hoofdstuk zal ik me wenden tot de verhaallijnen van de twee romans. Nadat ik de romans heb samengevat, vertel ik kort over de opbouw en hoofdpersonages, om de nauwe overeenkomsten aan te stippen.

Samenvatting *1984*

In *1984* is Winston Smith de hoofdpersoon, die werkt voor de *Ministry of Truth* in Londen, Oceanië. De overheid is voortdurend aanwezig in het dagelijkse leven en controleert zelfs de geschiedenis en taal van de inwoners van Oceanië. Er is een taal ontwikkeld, *Newspeak*, zonder woorden die naar rebellie verwijzen, om opstanden te voorkomen. Zelfs opstandige gedachten zijn verboden. *Thoughtcrime* is zelfs het ergste wat er is en wordt gecontroleerd door de *Thought Police*. Daarnaast houdt de overheid iedereen in de gaten via beeldschermen (*telescreens*) die overal hangen, met het gezicht van de partijleider Big Brother.

Winston voelt zich gefrustreerd door de onderdrukking van vrije gedachten en individualiteit. In het geheim begint hij zijn *thoughtcrime* neer te schrijven in een dagboek. Op zijn werk ontmoet hij een meisje, Julia, van wie hij eerst dacht dat ze een informante was. Ze blijkt hem leuk te vinden en beginnen een geheime affaire (ook verboden in Oceanië). De relatie houdt een lange tijd aan, maar zij zijn altijd op de uitkijk voor partijleden en informanten en hun haat tegen de partij groeit. Op een dag ontvangt Winston een uitnodiging van O'Brien, een lid van de Brotherhood, een groep die zich in het geheim tegen de partij vormt.

Winston en Julia bezoeken O'Brien en ontvangen van hem het manifesto van de Brotherhood, geschreven door Emmanuel Goldstein. Dit boek leest Winston voor aan Julia in hun schuilplaats boven een tweedehandswinkel. Plotseling vallen soldaten binnen, die Winston en Julia gevangen nemen. De eigenaar van de winkel bleek lid te zijn van de Thought Police en had hen aangegeven. Niet alleen de winkeleigenaar, ook O'Brien is een spion van de partij. De Brotherhood was een val waar Winston in was getrapt. O'Brien martelt en hersenspoelt Winston maandenlang en stuurt hem uiteindelijk naar de geduchte kamer 101, waar hij zijn grootste angst onder ogen zou komen. Uiteindelijk is Winston geknapt, overwonnen door het systeem. Hij heeft Big Brother lief.

Samenvatting *The Circle*

In *The Circle* begint Mae Holland aan haar nieuwe baan bij het machtige technologiebedrijf De Cirkel. Ze heeft de baan te danken aan Annie, haar beste vriendin uit haar studententijd, die binnen De Cirkel een van de meest invloedrijke personen is. De Cirkel wil meer zijn dan een bedrijf voor zijn werknemer, een soort gemeenschap. Het is belangrijk om zo veel mogelijk mee te doen aan activiteiten op de campus en ‘sociaal’ te zijn. Op de eerste werkdag gaat Mae naar een feestje en ontmoet daar Francis, waar ze in de rest van het boek mee aanpakt. Later ontmoet ze de mysterieuze Kalden, op wie ze verliefd wordt.

Mae begint bij de serviceafdeling Customer Experience, waar de klanttevredenheid wordt getest door middel van korte vragenlijstjes en haar hulpvaardigheid elke keer met punten wordt beoordeeld. In *The Circle* gebeurt veel via puntentelling. Er wordt bijgehouden hoe actief je bent op de sociale media, die allemaal onder één account vallen: je Cirkelaccount. Er wordt gekeken naar je participatiegraad online én offline, want je deelt natuurlijk alles waar je aan deelneemt. Wanneer je participatiegraad te laag is, word je op het matje geroepen.

De Cirkel spitst zich niet alleen toe op sociale media, maar ook technologische innovaties, zoals SeeChange: een soort draagbare webcams met live-beelden. Wanneer Mae's vader ziek wordt en haar familie zich inschrijft bij de medische zorg van De Cirkel, worden deze camera's bij hen thuis geplaatst. Dit kunnen haar ouders echter niet waarderen. Deze camera's worden niet alleen gebruikt om bepaalde plekken te tonen, op een gegeven moment worden ze ook gedragen door politici ter bevordering van transparantie. Mae wordt uitgekozen om ook zo'n camera te dragen. Ze had al promotie gemaakt, maar met deze transparantie zou haar rol binnen het bedrijf verder groeien. Al haar volgers kunnen met haar meekijken en haar baan bestaat nu vooral uit nieuwe producten laten zien.

De Cirkel wil meer en kondigt ‘the completion of the circle’ aan. Wat dit inhoudt, weet niemand. Mae's ex-vriend Mercer probeert haar te waarschuwen voor de ontwikkelingen van de Cirkel die te ver gaan. Mae luistert niet naar haar ex, maar ook niet naar de invloedrijke Annie en mysterieuze Kalden (die een van de oprichters blijkt te zijn). Zij waarschuwen haar ook voor de raadselachtige voltooiing van de cirkel en de totalitaire effecten die het bedrijf uiteindelijk zal hebben op de gehele maatschappij. Zelfs naar Kaldens woorden over privacy en surveillance luistert Mae niet. Ze verlinkt hem en zijn slechte gedachten bij de andere oprichters en kiest met die handeling voor De Cirkel.

Opbouw

Opvallend aan de opbouw van de romans is de structuur; beide romans zijn opgebouwd uit drie delen. Bijzonder genoeg komt de inhoud van de drie delen van *1984* overeen met de inhoud van de drie delen van *The Circle*.

Het eerste deel handelt in beide romans over het hoofdpersonage. In dit deel wordt het alledaagse leven van Winston en Mae beschreven, hun omgeving, vrienden en familie, het werk dat ze moeten doen bij het Ministerie van Waarheid en de Cirkel, de idealen van de Partij en de Cirkel en het ritme dat daaruit voortkomt. Het tweede deel is een omslag in dit ritme. Winston gaat zich verzetten tegen de beeldschermen, door samen met Julia zich eens in de zoveel dagen terug te trekken en te verbergen voor Big Brother. Hij verzet zich met zijn gedachten, wat in het eerste deel al wordt ingeleid met het bijhouden van een dagboek. Mae daarentegen 'gaat transparant' en geeft zich juist helemaal bloot aan het scherm en iedereen die met haar mee kan kijken. Waar Winston zich verzet, geeft Mae zich juist over. In het derde deel is het belangrijkste thema straf. Winston wordt opgepakt, gemarteld, gestraft. Hij heeft zich verzet tegen het systeem en zal zich moeten aanpassen. Deel III in *The Circle* is heel kort, slechts drie pagina's lang, en gaat over haar dappere inzet voor de Cirkel. Zij heeft Kalden verlinkt, die het bedrijf wilde tegenhouden. Zij wordt beloond, geprezen en totaal niet gestraft. Er is sprake van een ander systeem.

Beide romans eindigen met een overwinning. In *1984* geeft Winston zich gewonnen aan het systeem en accepteert het systeem. Hij zat fout door zich te verzetten: "But it was all right, everything was all right, the struggle was finished. He had won the victory over himself. He loved Big Brother".⁹ Hetzelfde is te zien in *The Circle*. Mae liet zich niet kennen, bleef trouw aan de Cirkel en de voltooiing zou doorgaan: "Completion was imminent, and it would bring peace, and it would bring unity, and all that messiness of humanity until now, all those uncertainties that accompanied the world before the Circle, would be only a memory".¹⁰

⁹ Orwell, George. (2008) *1984*. London: Penguin Books: p. 311.

¹⁰ Eggers, Dave. (2014) *The Circle*. London: Penguin Books: p. 491.

Panopticon

Een van de kenmerken van een dystopie is het maatschappelijke experiment. In Orwells *1984* wordt een dystopische toekomstvisie op de samenleving geschetst, dat waarschuwt voor het socialisme/stalinisme na de Tweede Wereldoorlog, waarbij je continu in de gaten wordt gehouden. In deze roman wordt het model van het panopticon toegepast, dat aan het eind van de achttiende eeuw was bedacht. Dit model, een maatschappelijk experiment, heeft zich in de loop van de tijd ontwikkeld tot een technologisch systeem, wat in *The Circle* te zien is. In dit hoofdstuk ga ik in op het panopticon, zoals dit is bedacht door Jeremy Bentham, is gebruikt door Michel Foucault en is ontwikkeld tot de hedendaagse notie van surveillance.

Jeremy Bentham (1748-1832)

Het ‘Panopticon, or, the Inspection House’ (1791) is een ontwerp voor de architectuur van een gevangenis bedacht door Jeremy Bentham. Het omschrijft een cirkelvormig gebouw met verschillende verdiepingen. Op elke verdieping bevinden zich cellen die allemaal uitkijken op een overdekte binnenplaats in het gebouw. In het midden van deze cirkelvormige binnenplaats staat een wachttoren. Vanuit de toren kunnen alle cellen worden geobserveerd, terwijl de persoon in de toren niet kan worden gezien. In deze constructie hebben de gevangenen het gevoel continu onder toezicht te staan. Dit ontwerp was bedacht voor gevangenen, maar is toepasbaar op elke instelling waarin controle plaatsvindt, zoals scholen, ziekenhuizen et cetera. Bentham benadrukt dat het principe van controle in de cirkelvormige structuur lag en niet in supervisie zelf.¹¹

In zijn panopticon voert Bentham sociale experimenten uit, waarbij hij kijkt naar het handelen van mensen. Bentham is een aanhanger van het utilisme en kijkt naar hoe die handelingen een bijdrage leveren aan het algemeen nut: het welzijn en geluk van alle mensen. Het panopticon zou de individualiteit van gevangenen terugvoeren en controle automatiseren, door de continue observatie die mogelijk wordt gemaakt door de architectuur van het gebouw. Michael Winter, schrijver van ‘The Explosion of the Circle: Science and Negative Utopia’ (1984) merkte het belang van de circulaire vorm op en de negatieve associaties door de totale

¹¹ Winter, Michael. (1984) ‘The Explosion of the Circle: Science and Negative Utopia’, in: *Nineteen Eighty-Four: Science Between Utopia and Dystopia*. Everett Mendelsohn and Helga Nowotny (eds.) Dordrecht: D. Reidel Publishing Company: p. 81-82.

controle: “He turned the utopian circular structure, which was a symbol of social harmony, into a prison structure.”¹²

Michel Foucault (1926-1984)

Michel Foucault schreef in 1975 het boek *Surveiller et Punir* (in het Engels: *Discipline and Punish*), waarin hij het panopticon als model herzag en actualiseerde. Hij ging voorbij aan de nadruk op de vorm van het ontwerp en benadrukte dat het een systeem was dat individuen disciplineerde. Het doel van een panopticon was om een vorm van rationaliteit tot stand te brengen, die gericht was op aanpassing, correctie en beheersing.¹³ De vorm van macht die in het panopticon heerste, noemde Foucault panopticism. Deze vorm ging voorbij aan onderzoek naar wie wat had gedaan en berustte zich op supervisie (*surveillance*) en examinatie:

It was no longer a matter of reconstituting an event, but something – or, rather, someone – who needed total, uninterrupted supervision. A constant supervision of individuals by someone who exercised a power over them and who, so long as he exercised power, had the possibility of both supervising and constituting knowledge concerning those he supervised. A knowledge that now was no longer about determining whether or not something had occurred; rather, it was about whether an individual was behaving as he should, in accordance with the rule or not, and whether he was progressing or not.¹⁴

De surveillance over een individu en de kennis die tot stand komt bij de continue examinatie van zijn of haar gedrag, zorgt voor macht over dat individu. Het individu zal zich moeten gedragen op een manier die van hem of haar verwacht wordt. In zijn onderzoek naar het panopticon concentreert Foucault zich op dat gedrag, het gedrag dat geaccepteerd wordt:

the hypothesis being that these types of practice are not just governed by institutions, prescribed by ideologies, guided by pragmatic circumstances – whatever role these elements may actually play – but possess up to a point their own specific regularities, logic, strategy, self-evidence and ‘reason’. It is a question of analysing a ‘regime of

¹² Idem.

¹³ Zwart, Hub (1995) *Technocratie en Onbehagen: de plaats van de ethiek in het werk van Michel Foucault*. Nijmegen: SUN: p. 36.

¹⁴ Faubion, James D. (ed.) (2000) ‘Truth and Juridical Forms’ in: *Power. Essential works of Foucault: 1954-1984*. Robert Hurley (trans.) New York: The New Press: p. 59.

practices’ – practices being understood here as places where what is said and what is done, rules imposed and reasons given, the planned and the taken for granted meet and interconnect.¹⁵

Het ‘regime of practices’ zorgt voor de gedragsverandering van het individu, meer dan de structuur van het panopticon. Het experiment zou zich namelijk ook kunnen voltrekken in een school, waar geen wachttorenen in het midden is, maar een leraar voor de klas. Deze ‘practices’ zorgen voor het aanpassen en corrigeren van het gedrag van het individu en de beheersing van dit gedrag door het individu, los van de institutie.

Onderzoek naar dit gedrag dat leidt tot discipline, vormt het eerste deel van Foucaults *Discipline and Punish*. In het tweede deel stelt hij de vraag of een gevangenis de beste manier, de meest effectieve en rationele manier, was om te straffen in een maatschappij. “In bringing out the system of rationality underlying punitive practices, (...) it’s very important to know not only what the institutions and their real effects are, but also what type of thought sustains them.”¹⁶ Hij kijkt niet naar de gevangenis als institutie, maar naar de “practice of imprisonment” en hoe dit de hoofdcomponent van het strafstelsel kan zijn.¹⁷ Foucault keek niet naar de gevangenis, maar het gevangenschap.

Surveillance

“He invented a technology of power designed to solve the problems of surveillance.”

Foucault over Bentham's panopticon

In de Engelse vertaling heet Foucaults werk *Discipline and Punish*, terwijl het Franse origineel de titel *Surveiller et Punir* draagt. De eerste woorden verschillen en hebben een compleet andere betekenis (discipline en bewaken). De Engelse titel duidt op de beheersing van het gedrag, de discipline die het individu moet hebben, terwijl de Franse titel zich meer richt op toezicht houden en controleren. Er is een verschil in machtsverhouding, waarbij met surveillance macht wordt uitgeoefend over degene die gedisciplineerd moet handelen.

¹⁵ Michel Foucault (1991) ‘Questions of Method’, in: *The Foucault Effect: studies in governmentality*. Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller (eds.) Chicago: The University of Chicago Press: p. 75.

¹⁶ Michel Foucault (2000) ‘What is called “punishing”?’ in: *Power. Essential works of Foucault: 1954-1984*. James D. Faubion (ed.) Robert Hurley (trans.) New York: The New Press: p. 383.

¹⁷ Michel Foucault (1991): 75.

Discipline is een kernbegrip in zijn tekst en onderscheidt zijn theorie van Bentham's ideeën, maar nog belangrijker is de notie van surveillance.

“Rooted in the French verb *surveiller*, literally to ‘watch over’, surveillance refers to processes in which special note is taken of certain human behaviours that go well beyond idle curiosity.”¹⁸ Maar het gaat niet alleen over zien, ook over gezien worden. Surveillance kan direct plaatsvinden, oog in oog, of via technologie. Surveillance brengt machtsverhoudingen met zich mee waarin de kijker bevoorrecht is, maar degene die bekeken wordt, speelt ook een rol. Het gaat om (toe)zicht, maar het is niet eenzijdig; surveillance gaat over zichtbaarheid.

In het panopticon gaat het ook om zien en gezien worden. De onzekerheid over zichtbaarheid werkt zelfdiscipline in de hand, waarmee het individu zich vormt naar de norm van de institutie of samenleving. Twee kernbegrippen in dit model zijn controle en macht. Foucault schreef over Bentham: “[he] thought and said that his optical system was the great innovation needed for the easy and effective exercise of power.”¹⁹ Maar technologie ontwikkelde zich en de verhouding tussen zien en gezien worden, verschuift. Om macht uit te oefenen heb je zicht nodig, een blik, een *gaze*, maar de verhouding tussen individu in de cel en bewaker in de toren werd gecompliceerder. In een gesprek met schrijver Jean-Pierre Barou en historica Michelle Perrot, spreekt Foucault over de verschuiving: One is forced to conclude that Bentham himself had no clear idea to whom power is to be entrusted. (...) In the Panopticon each person, depending on his place, is watched by all or certain of the others.²⁰ Foucault benadrukt de gedragsverandering door de controle en macht die uitgeoefend wordt op het individu; de verandering is te zien bij elk individu dat mogelijk geobserveerd wordt en daardoor gecontroleerd. Maar zit de controlerende macht enkel nog in de toren? Nee, macht moet worden gezien als een “productive network that runs through the whole social body, much more than as a negative instance whose function is repression.”²¹ Het uitoefenen van macht beperkt zich niet meer tot de positie van de wachter in de toren.

¹⁸ David Lyon (2007) ‘The Watched World Today’, in: *Surveillance Studies: An Overview*. Cambridge: Polity Press: p. 13.

¹⁹ Michel Foucault (2002) Reprint of ‘The Eye of Power: A Conversation with Jean-Pierre Barou and Michelle Perrot (1972)’, in: *CTRL [SPACE]: Rhetorics of Surveillance from Bentham to Big Brother*. Thomas Y. Levin, Ursula Frohne and Peter Weibel (eds.) Karlsruhe: ZKM: p. 96.

²⁰ Idem, p. 99-100.

²¹ Michel Foucault (2000) ‘Truth and power’, in: *Power. Essential works of Foucault: 1954-1984*. James D. Faubion (ed.) Robert Hurley (trans.) New York: The New Press: p. 120.

Analyse

Foucault deed dus onderzoek naar surveillance en maakte daarbij gebruik van het model van het panopticon. Dit maatschappelijke experiment is terug te vinden in *1984* en *the Circle*, maar in beide romans komt het op een andere manier voor. Het verschil in tijd heeft hier veel mee te maken, want in de tijd tussen het verschijnen van *1984* en *The Circle*, ongeveer vijftig jaar, is er veel veranderd in technologie. Er zijn andere technieken en middelen waarmee surveillance kan worden uitgevoerd. Foucault overleed in 1984 en heeft bijvoorbeeld de opkomst van het *World Wide Web* of mobiele telefoons nooit meegemaakt. *The Circle* berust zich op deze kant van de technologie: de ‘nieuwe technologie’. Het verschil in oude en nieuwe technologie heeft invloed op het panoptische model. De verschillen zal ik in dit hoofdstuk analyseren.

Technologie

De techniek zoals deze in *1984* voorkomt, zouden we nu ‘oude’ technologie noemen. De beeldschermen dienen als middel om de inwoners van Oceanië (behalve de *proles*) in de gaten te houden. Als verlengde van deze technologie is er de *Thought Police*. De beeldschermen zijn de enige technologische middelen, maar zijn wel overal aanwezig. In *The Circle* is alles gedigitaliseerd en is iedereen altijd online. Er zijn veel meer technologische middelen en deze zijn op een andere manier aanwezig. In *The Circle* zijn er ook veel schermen, op Mae’s bureau alleen al negen en elk met een ander doel. Overal bevinden zich SeeChange-camera’s: niet alleen op de campus, maar verspreid over de hele wereld. De Cirkel is de broedplaats voor technologische ontwikkelingen en de nieuwste gadgets en ideeën. De digitale technologie is wat we nu ‘nieuwe technologie’ noemen. Telefoons en tablets zijn onmisbaar geworden. Iedereen draagt altijd een apparaat met zich mee, om alles wat ook maar een beetje interessant is, vast te leggen en te delen.

Technologie is een systeem gebaseerd op toegepaste kennis. Het wordt van iedereen in de Cirkel verwacht dat ze hun ‘kennis’ delen en niet voor zich houden. Het doel van de Cirkel is complete transparantie, wat alleen tot stand kan komen wanneer iedereen zijn/haar kennis deelt. Alles moet gedeeld worden en dat moet online. Mae wordt een keer aangesproken op het gegeven dat ze te weinig informatie of activiteiten deelt. Ze had bijvoorbeeld niet verteld dat ze kajakte, daarbij dieren spotte en informatie opzocht in een papieren gids: “paper (...)

ends with you. Like you're the only one who matters.”²² Winston pleegt *thoughtcrime* door een dagboek bij te houden, een analoog dagboek, niet zichtbaar voor anderen. De hoofdpersonages houden op die manier hun vergaarde kennis voor zich.

Delen draagt actief bij aan transparantie; zwijgen staat gelijk aan verzetten. In *1984* zijn er alleen beeldschermen die je in de gaten houden, waardoor degene die bekeken worden zich moeten gedragen. In *The Circle* gaat de technologie een stap verder; nieuwe technologie is interactief. Transparantie komt niet alleen tot stand door zichtbaarheid en goed gedrag, de Cirkel vraagt meer dan dat. Er zijn verwachtingen waar je aan moet voldoen en de verplichting mee te gaan met de tijd, met de snelle ontwikkelingen in technologie, door te delen en deel te nemen, altijd zichtbaar te blijven, offline én online.

Discipline en straf

Het is duidelijk dat transparantie leidt tot goed gedrag. In *The Circle*, wanneer Mae transparant is gegaan, merkt ze dat zelf ook: “(...) transparent made her far better. She expected this. She was apprised by Stewart that when thousands, or even millions, are watching, you perform your best self.”²³ Mae heeft zich aangepast aan de normen van de Cirkel. Ze heeft haar gedrag aangepast, corrigeert zichzelf wanneer nodig en weet zich te beheersen door het besef dat er altijd mensen meekijken. Bij Winston is dit anders, omdat het niet zeker is dat er iemand meekijkt. Overal hangen beeldschermen, maar het is onzeker of je op dat moment in de gaten wordt gehouden via die beeldschermen. Er is wel altijd het idee dat er iemand mee kan kijken, maar belangrijker dan goed gedrag zijn goede gedachten. Naast de beeldschermen zijn er altijd leden van de Thought Police en diens informanten. Mae is al zover veranderd in haar gedrag, dat haar gedachten ook gedisciplineerd zijn. Winston verzet zich echter stug, zelfs tijdens de martelingen. “How can you control memory? You have not controlled mine!” roept hij uit. Maar het antwoord van O'Brien is duidelijk: “(...) reality is not external. Reality exists in the human mind, and nowhere else. Not in the individual mind (...) only in the mind of the Party, which is collective.”²⁴ De Partij bepaalt de norm waarnaar het individu zich moet gedragen en de manier waarop het individu moet denken.

In *1984* is er één partij die de norm bepaalt en macht heeft over alle bezittingen en alle kennis. “‘Who controls the past,’ ran the party slogan, ‘controls the future: who controls the

²² Eggers (2014): 186.

²³ Eggers (2014): 328.

²⁴ Orwell (2008): 261.

present, controls the past.’ (...) ‘Reality control’, they called it: in Newspeak, ‘doublethink’.²⁵ De Partij kan onder andere het verleden in de archieven veranderen en met *doublethink* wordt het nieuwe verleden gevormd tot de waarheid. De Partij bepaalt wat de Oceaniërs te weten komen, tot welke kennis zij toegang hebben. Kennis is niet transparant, maar wordt gemanipuleerd en voor een groot deel vernietigt. Waar de Partij in *1984* het verleden vernietigt, introduceert de Cirkel juist PastPerfect: een reconstructie van jouw gehele familielijfn. In *The Circle* is kennis van en voor individuen heel belangrijk, want het zou tot meer transparantie leiden. Het is echter problematisch: net als de Partij, lijkt de Cirkel de enige informatieverstrekker te worden. Is de kennis dan nog wel zo transparant?

Always in your stomach and in your skin there was a sort of protest, a feeling that you had been cheated of something that you had a right to. (...) Why should one feel it to be intolerable unless one had some kind of ancestral memory that things had once been different?²⁶

Het verschil tussen *1984* en *The Circle* is het bewustzijn van de hoofdpersonages. Winston heeft door dat bepaalde zaken veranderd zijn en hij is het niet eens met het systeem van de Partij. Mae daarentegen leeft voor het transparante systeem van de Cirkel. Negatief en positief staan tegenover elkaar en dat wordt ook aangedikt door de systemen; een strafstelsel tegenover een beloningssysteem. Mae is al gedisciplineerd, wordt alleen voor kleine dingen op het matje geroepen. Zij wordt beloond, omdat haar hart voor de Cirkel op de goede plaats zit. Winston wordt opgepakt en gestraft. Hij komt in de gevangenis en wordt gemarteld, maar dat doen ze om hem te ‘genezen’. Hij heeft meer discipline nodig en wanneer hij zich niet zelf aan de norm kan aanpassen, wordt hij mishandeld. Uiteindelijk hebben beide hoofdpersonen zich bewezen als goede deelnemers van het systeem; beiden zijn gezwicht voor de macht van het systeem.

Surveillance

“Big Brother is watching you”²⁷

²⁵ Orwell (2008): 37.

²⁶ Orwell (2008): 62-63.

²⁷ Orwell (2008): 3.

De bekendste zin uit *1984*, waarin ook direct het belangrijkste thema van de roman is verwerkt, namelijk surveillance. In Oceanië word je in de gaten gehouden door Big Brother, maar “there was of course no way of knowing whether you were being watched at any given moment”.²⁸ In *1984* zijn er beeldschermen waardoor je bekeken wordt en de Thought Police die op opvallend gedrag let. In *The Circle* is er naast beeldschermen, patrouilles en politie, ook digitale technologie. Het in de gaten gehouden worden, gaat verder dan zicht. Je gezondheid, je offline én online gedrag, je geschiedenis et cetera worden gecontroleerd. Door de nieuwe technologie is surveillance beter mogelijk.

In *The Circle* is ex-vriend Mercer de enige die het woord ‘surveillance’ uitspreekt, wanneer hij zijn kritiek uit op de Cirkel uit. De Cirkelaars zelf spreken liever over transparantie in plaats van surveillance en brengen het begrip ook wel onder in ‘communicatie’. Dit begrip is veel menselijker dan het technologische surveillance. Een van de slogans van de Cirkel luidt daarom: “Community first”.²⁹ Surveillance is beter uitvoerbaar en communicatie is door de aanwezige technologie ook makkelijker geworden. Dat moet ook wel, want (online) communicatie wordt als het ware verplicht gesteld. Mae’s aanwezigheid online is onderdeel van haar baan bij het machtige technologiebedrijf de Cirkel. Het is de bedoeling dat alles gedeeld wordt, alles gecommuniceerd wordt: “You realize that community and communication come from the same root word, communis, Latin for common, public, shared by all or many?”³⁰. Communicatie is een kernwoord in de Cirkel. Nieuwe technologie zou alleen maar bijdragen aan het verbeteren van communicatie en hoewel het niet wordt uitgesproken in de Cirkel, draagt het ook bij aan een betere gelegenheid tot surveillance. Het menselijk karakter dat aan surveillance wordt toegekend door het te verhullen in communicatie, maakt het een positief begrip. Een ander pluspunt dat daar nog bij komt, is het idee dat surveillance in haar controlerende vorm criminaliteit zou verminderen, want niemand pleegt een misdaad wanneer hij/zij denkt in de gaten te worden gehouden.

Maar zo positief is het niet. De Cirkelaars slaan door in controle. De norm om open te zijn, neigt meer en meer naar complete transparantie. Je bent verdacht als je je niet aanpast aan die norm. Wanneer je niet voldoende online of transparant bent, verberg je iets. Daarnaast ontnemen je van anderen de kans op nieuwe kennis. Op basis van deze aannames, ontstaan nieuwe slogans voor de Cirkel: “SECRETS ARE LIES”, “SHARING IS CARING” en

²⁸ Orwell (2008): 4-5.

²⁹ Eggers (2014): 47.

³⁰ Eggers (2014): 95.

“PRIVACY IS THEFT”.³¹ Alle informatie zou beschikbaar moeten zijn; alles zou zichtbaar moeten zijn.

Degenen die niet compleet zichtbaar zijn, zoals de ouders van Mae, Mercer en Kalden, uiten hun kritiek op de Cirkel. De Cirkel slaat door; de voltooiing is het einde van het offline leven, van privacy en bewegingsvrijheid. Mercer neemt de gedwongen surveillance waar bij de ouders van Mae. Haar ouders willen alleen gelaten worden, niet leven onder surveillance of “in a tyrannical state.”³² Kalden waarschuwt Mae voor de voltooiing van de cirkel: “There used to be the option of opting out. But now that’s over. Completion is the end. We’re closing the circle around everyone – it’s a totalitarian nightmare.”³³ De voltooiing zal plaatsvinden wanneer iedereen lid is van de Cirkel en meewerkt aan complete transparantie. Dit wil de Cirkel bereiken door een Cirkelaccount verplicht te stellen; je zou alleen nog maar met je Cirkelaccount kunnen stemmen en stemmen wordt ook verplicht. Met deze laatste stap is de monopolie van de Cirkel volledig; iedereen zal zich gedragen naar de norm van de Cirkel. Met het verplichtstellen van een Cirkelaccount, wordt transparantie verplicht voor iedereen. Bailey noemt dit het aanbreken van een nieuw tijdperk: het tijdperk van transparantie. De Cirkel zal niet alleen meer oppermachtig zijn met zijn innovaties, maar ook de beheerder van de gehele (online) informatiestroom zijn. Dit neigt onvermijdelijk naar de tirannieke macht zoals in *1984*: “If you can control the flow of information, you can control everything.”³⁴

Panopticon

De voltooiing van de cirkel in *The Circle* zou leiden tot een complete tirannie. Op die manier is de cirkel die gesloten zal worden vergelijkbaar met de circulaire structuur van Bentham's panopticon. Jeremy Bentham achtte de ronde vorm van het panopticon als belangrijkste principe voor het slagen van het maatschappelijke experiment. Foucault verlegde dat groundbeginsel: hij concentreerde zich op het gedrag van de individuen die in het panoptische model in de gaten werden gehouden. In de romans *1984* en *The Circle* is het panopticon ook aanwezig, niet als ontwerp voor een gevangenis, maar als ontwerp voor een gehele samenleving.

³¹ Eggers (2014): 303.

³² Eggers (2014): 368.

³³ Eggers (2014): 481.

³⁴ Eggers (2014): 483.

In *1984* is het panoptische model van Bentham en Foucault gemakkelijk in te vullen. Big Brother is vergelijkbaar met de bewaker in de toren. Hij houdt iedereen in de gaten en de bewoners van Oceanië weten, net als de individuen in de cellen, niet wanneer ze in de gaten worden gehouden. De aanwezigheid van Big Brothers zicht is niet constant; het idee is dat hij altijd kán kijken. Op die manier blijft iedereen zich gedragen zoals hij hoort in deze totalitaire staat. Het panoptische model wordt niet toegepast op een institutie met bewakers en gevangenen, maar op een politiek systeem met Big Brother en kameraden. Big Brother zit niet in één toren, maar in elk beeldscherm. Deze schermen hangen overal en daarmee is het zicht van Big Brother overal. Zijn zicht wordt daarnaast uitgebreid door controlerende patrouilles en de Thought Police, waardoor de zicht en macht van de Partij tot ver reikt.

In *The Circle* is het panoptische model ook aanwezig, maar op een andere manier. De rol van de bewaker is niet zo gemakkelijk aan te wijzen en de gevangenen zijn niet alleen de medewerkers van de Cirkel. In de verhaalwereld van *The Circle* wordt de hele wereld betrokken in het panoptische model. De Cirkel is een technologiebedrijf, waarvan de macht groeit. Het bedrijf heeft een monopolie op nieuwe technologie en sociale media. Steeds meer wordt gedigitaliseerd en de macht van de Cirkel blijft daardoor alleen maar groeien. De voltooiing van de cirkel betekent dat de Cirkel altijd en overal aanwezig is. In *1984* bevindt zich in elke kamer een beeldscherm met het hoofd van Big Brother, maar in *The Circle* gaat dit veel verder. Met de nieuwe technologie draagt iedereen altijd een mobiel scherm bij zich. Op dit scherm wordt alles met iedereen gedeeld. Offline kon Mae nog momenten ontsnappen en ontspannen, hoefde ze niet alles te verantwoorden en dronk ze bijvoorbeeld af en toe een glaasje te veel op een feestje. Online is er niets waarachter verscholen kan worden; alles is zichtbaar. Wanneer de cirkel voltooid is, is er geen optie meer tot offline gaan. Iedereen heeft een Cirkelaccount en iedereen zal volgens de normen van de Cirkel leven: altijd online en transparant.

Het panoptische model is op deze online wereld toe te passen. Iedereen die inlogt is een 'gevangene' van het totalitaire regime van de Cirkel. Iedereen die inlogt is daarnaast ook de bewaker. De macht in het panopticon is verschoven van de bewaker in de toren naar de bewaker van participatie. Surveillance is overal en door iedereen, want iedereen doet mee. Participatie zorgt voor het sluiten van de cirkel; participatie zorgt voor transparantie.

Conclusie

George Orwell en Dave Eggers schetsen allebei een dystopische verhaalwereld in hun romans *1984* en *The Circle*. In beide werelden heerst één partij met totalitaire macht en controle door het panoptische model dat is opgenomen in de samenlevingen. Het panopticon is een maatschappelijk experiment en oorspronkelijk een ontwerp voor een gevangenis, waarin de machtsverhouding tussen bewaker en gevangenen is uitgetekend in een circulaire structuur. De gevangenen weten niet wanneer de bewaker in de toren hun cellen daaromheen in de gaten houdt, waardoor ze zich altijd zullen gedragen. In *1984* wordt het panoptische model niet toegepast op een gevangenis, maar door een politieke partij toegepast op de totalitaire staat Oceanië; in *The Circle* strekt het model zich uit over de hele wereld, gerealiseerd door het internetbedrijf de Cirkel, dat een monopolie heeft op het gebied van (nieuwe) technologie.

Het panopticon is een model dat zich berust op zicht en zichtbaarheid, op kijken en bekeken worden, op surveillance. In *1984* houdt de Partij de Oceaniërs in de gaten met beeldschermen, patrouilles en de Thought Police. De uitspraak “Big Brother is watching you” zorgt ervoor dat de inwoners van Oceanië zich altijd beseffen dat ze in de gaten worden gehouden en zich moeten gedragen. *1984* concentreert zich op zicht en gedrag. *The Circle* heeft hetzelfde uitgangspunt, maar door de technologische ontwikkelingen van de afgelopen decennia kan Eggers een stap verder. Hij hoeft zich niet te beperken tot één medium of één autoriteit; technologie is digitaal, mobiel en online. Eggers hoeft zich niet te beperken tot één beeldscherm per kamer, want technologie breidt zich uit tot draagbare beeldschermen, interactieve, draagbare beeldschermen en het gaat voorbij het scherm. Surveillance wordt steeds makkelijker, want technologie is overal.

De oorspronkelijke, surveillerende macht van het panopticon was de bewaker van de gevangenis. Hij keek uit op de gevangenen, die zijn aanwezigheid niet konden vaststellen. In *1984* heerst dezelfde onzekerheid: het was niet zichtbaar naar welke beeldschermen de Partij op dat moment keek. In *The Circle* is de macht verschoven naar de participerende Cirkelaar, die altijd online is. Zijn status is zichtbaar, zijn gegevens en geschiedenis zijn vindbaar, zijn locatie traceerbaar. Niet alleen is het in *The Circle* zeker dat je altijd bekeken wordt, je weet ook door wie. Surveillance in nieuwe technologie gaat verder dan kijken en bekeken worden, het gaat om kennis vergaren en delen. De macht verschuift van Big Brother naar totalitaire transparantie. Er is geen mogelijkheid meer om je terug te trekken, geen moment rust of mogelijkheid te ontsnappen aan de onderdrukking van de digitale dwingelandij. De cirkel is voltooid, de industrialisatie van geest is compleet.

Bibliografie

Primair

Eggers, Dave. (2014) *The Circle*. London: Penguin Books: p. 491.

Orwell, George. (2008) *1984*. London: Penguin Books: p. 311.

Secundair

Achterhuis, Hans. (1998) 'Het begrip', in: *De Erfenis van de Utopie*. Antwerpen: Uitgeverij Hadewijch nv: p. 14-15.

Faubion, James D. (ed.) (2000) 'Truth and Juridical Forms' in: *Power. Essential works of Foucault: 1954-1984*. Robert Hurley (trans.) New York: The New Press: p. 59

Foucault, Michel. (1991) 'Questions of Method', in: *The Foucault Effect: studies in governmentality*. Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller (eds.) Chicago: The University of Chicago Press: p. 75.

Foucault, Michel. (2000) 'Truth and power', in: *Power. Essential works of Foucault: 1954-1984*. James D. Faubion (ed.) Robert Hurley (trans.) New York: The New Press: p. 120.

Foucault, Michel. (2000) 'What is called "punishing"?', in: *Power. Essential works of Foucault: 1954-1984*. James D. Faubion (ed.) Robert Hurley (trans.) New York: The New Press: p. 383

Foucault, Michel. (2002) Reprint of 'The Eye of Power: A Conversation with Jean-Pierre Barou and Michelle Perot (1972)', in: *CTRL [SPACE]: Rhetorics of Surveillance from Bentham to Big Brother*. Thomas Y. Levin, Ursula Frohne and Peter Weibel (eds.) Karlsruhe: ZKM: p. 96.

Levitas, Ruth. (1990) 'Introduction', in: *The Concept of Utopia*. Hemel Hempstead: Philip Allan: p. 1.

Maaïke Pleging
4212312
Bachelorscriptie

Lyon, David. (2007) 'The Watched World Today', in: *Surveillance Studies: An Overview*.
Cambridge: Polity Press: p. 13.

Schnitzler, Hans. (5 maart 2015) 'Het knagende digitale ego', in: *De Groene Amsterdammer*,
139, nr. 10: 44-47.

Tokmetzis, Dimitri. (23 april 2015) 'In deze virtuele oorlog vechten beide kampen om jouw
veiligheid', in: *De Correspondent*. <https://decorrespondent.nl/2639/In-deze-virtuele-oorlog-vechten-beide-kampen-om-jouw-veiligheid/363470773666-dc4fd997> (7 mei 2015).

Winter, Michael. (1984) 'The Explosion of the Circle: Science and Negative Utopia', in:
Nineteen Eighty-Four: Science Between Utopia and Dystopia. Everett Mendelsohn and Helga
Nowotny (eds.) Dordrecht: D. Reidel Publishing Company: p. 81-82.

Zwart, Hub. (1995) *Technocratie en Onbehagen: de plaats van de ethiek in het werk van
Michel Foucault*. Nijmegen: SUN: p. 36.

Maike Pleging
4212312
Bachelorscriptie

Portfolio